

„¡Cuba y Portugal unidos vencerán!”

Otelo Saraiva de Carvalho tábornok 1975-ös kubai látogatása¹

Krajcsi Sándor Roland

PhD-hallgató, ELTE BTK TDI Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem
Doktori program; krajcsi17@outlook.com; ORCID: 0009-0000-2684-5085

Abstract

„¡Cuba y Portugal unidos vencerán!” General Otelo Saraiva de Carvalho’s Visit to Cuba in 1975

On 25 April 1975, the victory of the Carnation Revolution in Portugal brought down the 42-year far-right fascist dictatorship established by António de Oliveira Salazar. This marked the beginning of a transformation in the country’s domestic and foreign policy, including the re-establishment of relations with the socialist Republic of Cuba. One of the most important stages of this process was the 1975 visit to Cuba by General Otelo Saraiva de Carvalho, a leading member of the Armed Forces Movement, which temporarily controlled Portugal. The aim of this study is to examine this trip on the basis of relevant literature and primary sources in both Hungarian and foreign languages. It seeks to answer questions such as: Why was the Portuguese military officer invited by the Cubans? How did this visit influence Carvalho’s political thinking? What were the results of this trip? Finally, the study also considers how the two superpowers – the United States of America and the Soviet Union – reacted to the General’s visit to Cuba.

Keywords Cuba, Portugal, diplomacy, foreign policy, Otelo Saraiva de Carvalho, Fidel Castro

1 Jelen tanulmány az ELTE BTK Portugál Nyelvi és Irodalmi, valamint az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékek, illetve a budapesti Portugál Nagykövetség és a Camões Intézet együttműködésében megrendezett, *25 de abril – A Szegefűs Forradalom ötven éve* című konferencián (2024. április 25.) elhangzott előadás kibővített és szerkesztett változata.

A portugál–kubai kapcsolatok rövid története 1974-ig

Portugália és Kuba között már a szigetország 1902-es függetlenné válása óta létezett kétoldalú reláció, ám ez ekkor még csak formális volt. Hivatalosan, 1919-ben létesült diplomáciai kapcsolat a két ország között.² A portugálok az első állandó külügyi képviselőjüket azonban csak 1956-ban akkreditálták a szigetországba, addig ugyanis Portugália washingtoni nagykövete látta el a havannai ügyvivői szerepkört. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy Kuba nem bírt kiemelt szereppel Portugália számára.³ Mindezt pedig csak tovább erősíti az, hogy a hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvétele és 1959 között csupán két jelentősebb külpolitikai egyezmény született a felek között: 1938. szeptember 8-án egy kereskedelmi szerződést írtak alá, míg 1951-ben egy légi egyezményt.⁴

Portugália és a karibi szigetország kapcsolatában azonban változás állt be a Fidel Castro által vezetett, Fulgencio Batista diktatúráját (1952–1959)⁵ megdöntő kubai forradalom 1959. január 1-i győzelmével. A Castro nevével fémjelzett új kormány ugyanis egy államszocialista berendezkedésű rezsimet kezdett kiépíteni a szigeten, míg ezzel szemben az António de Oliveira Salazar féle rendszer (1932–1968), az Estado Novo (Új Állam), antikommunista politikát folytatott. Emiatt a két ország közötti viszony romlásnak indult. Emellett a portugál–kubai kapcsolatoknak az sem tett jót, hogy Portugália 1959-ben menedékjogot adott a Kubából elmenekülő Fulgencio Batistának.⁶ A kétoldalú relációk negatív alakulását pedig még tovább súlyosbította az, hogy a '60-as évek közepétől Kuba beavatkozott a Portugália által 1961-ben elindított, a felszabadulásukért küzdő afrikai gyarmataival (Angola, Mozambik, Bissau-Guinea, São Tomé és Príncipe) szemben folytatott háborúba. A szigetország ugyanis 1965-től

2 República Portuguesa Foreign Affairs. *Diplomatic Portal*. <https://portaldiplomatico.mne.gov.pt/en/bilateral-relations/general-countries/cuba> ; Cuba y Portugal celebran 104 aniversario de relaciones diplomáticas. *Representaciones Diplomáticas de Cuba en el Exterior*. <https://misiones.cubaminrex.cu/es/articulo/cuba-y-portugal-celebran-104-aniversario-de-relaciones-diplomaticas> – utolsó letöltés: 2025. március 25.

3 Padilla 2024.

4 República Portuguesa Foreign Affairs. *Diplomatic Portal*. <https://portaldiplomatico.mne.gov.pt/en/bilateral-relations/general-countries/cuba> – utolsó letöltés: 2025. március 25.

5 Korábban, 1940 és 1944 között pedig az elnöki pozíciót töltötte be.

6 Ávila 2024: 3.

kezdődően az Agostinho Neto vezette Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (MPLA) csapatait fegyverezte fel és képezte ki (az egykori francia) Kongóban. Majd 1966-tól az Amílcar Cabral által irányított Bissau-Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja (PAIGC) számára küldött katonai felszereléseket, kiképzőket, orvosokat, valamint a fronton harcoló önkéntes katonákat.⁷ Kuba ezen lépése pedig teljesen elfogadhatatlan volt Portugália számára, így az 1972-ben megszakította diplomáciai kapcsolatát a szigetországgal.⁸

1974, a fordulat éve

Portugália és Kuba kapcsolatában azonban újabb változást hozott az 1974-es esztendő. Ebben az évben ugyanis elérte csúcspontját az elégedetlenség a 42 éve fennálló diktatúrával, valamint a 13 éve zajló, kimerítő gyarmati háborúval szemben. A helyzetet még tovább élesítette az egyre romló gazdasági helyzet, illetve Salazar utódjának, Marcello Caetano miniszterelnöknek (1968–1974) a „megújulás a folytonosságban” elnevezésű reformpolitikájának a csődje. Így április 24-én éjjel Otelo Saraiva de Carvalho (ekkor még) őrnagy operatív vezetésével kezdetét vette, a még 1973-ban létrehozott, különböző világ- és politikai nézetű katonatiszteket tömörítő, *Fegyveres Erők Mozgalmának* (MFA) vér nélküli, ún. „szegfűk forradalma”, vagy más néven „szegfűs forradalom”.⁹ A lázadók elfoglalták a stratégiai jelentőségű kormányépületeket, április 25-én pedig az utcákat tömegek lepték el, s a felkelés győzelmet aratott. Ezzel megdőlt a diktatúra Portugáliában. Az MFA felügyeletével pedig megalakult az I. ideiglenes kormány, majd 1974. május 15-én António de Spínola tábornokot kinevezték köztársasági elnöknek (1974. május 15.–1974. szeptember 30.).

Az új kormány hamarosan megkezdte az ország demokratikus átalakítását, ami nemcsak a belpolitikában, hanem a külpolitikában is változásokat eredményezett. A gyarmati háború következtében nemzetközileg elszigetelődött Portugália elkezdte feljavítani és kibővíteni diplomáciai

7 Gleijeses 2002: 187.

8 Ferreira Gomes–Costa Leite 2017: 6.

9 Az elnevezést a katonák által a fegyverek csövébe tűzött szegfűkről kapta.

együttműködéseit. Ennek eredményeként a portugál kormány kapcsolatot létesített a Szovjetunióval és Kínával, míg Jugoszláviával, valamint a kelet-közép-európai szocialista országokkal, illetve Kubával helyreállította kétoldalú relációit.¹⁰

Kuba és Portugália diplomáciai kapcsolata 1974 novemberében rendeződött.¹¹ Ezt követően új lendületet vett a két ország viszonya, ami a felek közötti kereskedelem kiszélesedését eredményezte. A kubaiak 1974-ben húszezer tonna,¹² míg 1975-ben már hatvanezer tonna cukrot értékesítettek a portugál piacon.¹³ Felmerülhet a kérdés, hogy Portugália miért éppen cukrot vásárolt Kubától? A válasz abban keresendő, hogy a gyarmati háború során a portugálok elvesztették két legfőbb cukorbevételi forrásukat, Angolát és Mozambikot.¹⁴ Ezért a cukorért cserébe Portugália pedig „textíliákat, gyógyszereket, elsősorban antibiotikumokat” adott el a szigetországnak.¹⁵ A kereskedelmi fellendülés ellenére a forgalom kiegyensúlyozatlan volt és inkább kubai pozitívumot mutatott – derül ki egy korabeli magyar külügyi jelentésből.¹⁶ A kereskedelemre vonatkozó hivatalos szerződést a felek azonban csak 1976-ban írták alá.¹⁷

A gazdasági kapcsolatok mellett erősödésnek indultak a szakmai és kulturális együttműködések is. Ennek egyik kiváló példája, hogy 1974 nyarán Portugáliában, a Portugál–Kubai Baráti Társaság közös szervezésében megemlékezést és művészeti rendezvényeket tartottak a kubai

10 Moita–Valença–Pereira 2019: 25. Itt érdemes megjegyezni, hogy már Marcello Caetano elnök alatt is voltak próbálkozások a Szovjetunió és a szocialista blokk, illetve a Kuba felé történő nyitásra, melynek kezdeményezője Rui Patrício külügyminiszter (1970–1974) volt. Erről, illetve az 1974. április 25-e után kezdődő keleti nyitásról (különös tekintettel Magyarországra vonatkozóan) bővebben: Szilágyi 2023: 4–29.

11 Ferreira Gomes–Costa Leite 2017: 7, 11.

12 Érdekesség, hogy mindez még a hivatalos diplomáciai kapcsolatok helyreállítása előtt köttetett meg, ugyanis az első cukorszállítmányok 1974. október 9–10-én érkeztek meg Portugáliába. Kubai cukor Portugáliának. *Népszabadság*, 1974. november 6. 10.

13 MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1976. 83. d. 00714. sz. irat. Tárgy: *Spanyol-Kubai, Portugál–Kubai kapcsolatok*. Havanna, 1976. január 15. 1.

14 Paczensky 1974: 236.

15 MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1976. 83. d. 00714. sz. irat. Tárgy: *Spanyol-Kubai, Portugál–Kubai kapcsolatok*. Havanna, 1976. január 15. 1.

16 MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1976. 83. d. 00714. sz. irat. Tárgy: *Spanyol-Kubai, Portugál–Kubai kapcsolatok*. Havanna, 1976. január 15. 1.

17 Kubai cukor Portugáliának. *Népszabadság*, 1974. november 6. 10.

Moncada laktanya ostromának¹⁸ 22. évfordulója alkalmából. Ennek részeként kubai könyveket és bélyegeket állítottak ki Lisszabonban, valamint szintén a fővárosban, a Teatro da Trindade Inatel színházban adott koncertet a *Grupo Moncada* nevű kubai zenei társulat. Portóban pedig Che Guevara kiállítást rendeztek a kubai nemzeti ünnep alkalmából. Az eseménysorozathoz kapcsolódóan augusztus 4-től egy kubai filmhét és plakátkiállítás vette kezdetét Lisszabonban.¹⁹ 1975-ben tovább folytatódott a két ország közötti együttműködések fejlesztése. Az év januárjában, Carlos Cruz de Oliveira portugál egészségügyi államtitkár által vezetett delegáció látogatott Kubába, februárban pedig egy portugál újságíró-, valamint egy sportküldöttség is elutazott Havannába.²⁰ Májusban kubai újságírók tettek körutazást Portugáliában, illetve szintén ebben a hónapban látogatott el az országba a Kubai Nemzeti Balett és tartott előadást Barreiróban 8000 fő előtt.²¹ Mindezek mellett katonai látogatásokra is sor került, s ezek közül volt az egyik Otelo Saraiva de Carvalho tábornok kubai útja.

Otelo Saraiva de Carvalho tábornok meghívása Kubába és az utazás előzményei

Carvalho tábornokot a kubai vezetés 1975 áprilisában invitálta meg a szigetországba, ám a hivatalos meghívás előtt, szintén az év tavaszán, Annie Silva Pais, a portugál titkosrendőrség (*Polícia Internacional e de Defesa do Estado* – PIDE) egykori, s egyben utolsó vezetőjének Fernando da Silva Paisnak a lánya látogatta meg Carvalhót. Annie Silva Pais 1962-ben Kubában telepedett le, miután elvált svájci diplomata férjétől, akivel

18 Kubában 1953. július 26-án Fidel Castro vezetésével egy maroknyi felkelő megpróbálta elfoglalni az ország déli részén, Santiago de Cubában található Moncada laktanyát, hogy így indítsanak el egy Batista-ellenes lázadást. Az akció azonban kudarcba fulladt és a résztvevők közül többeket kivégeztek, míg másokat (köztük Fidel Castrót is) börtönbe zártak. Később a kubai forradalom 1959-es győzelmét követően a laktanya sikertelen elfoglalásának a napját nemzeti ünnepké nyilvánították, amelyet a mai napig megünnepelnek a szigetországban.

19 Revolução cubana comemorada em Portugal. *Diário de Lisboa*, 1974. július 24. 5.

20 Padilla 2024.

21 Ávila 2024: 2, 9.

közösen érkeztek a szigetországba. A nő fordítóként kezdett el dolgozni, s így lett Fidel Castro tolmácsa, valamint a kubai kulturális-propaganda intézetének (*Instituto Cubano de Amistad con los Pueblos* – ICAP) is volt munkatársa. Pais rövidesen megismerte a forradalom többi vezéralakját és jó kapcsolatokat épített ki velük. Ennek nyomán beépült a legfelsőbb körökbe, majd ezt követően több fontos és bizalmas megbízatást kapott.²² Ilyen volt a Carvalho tábornokkal való találkozás is, amelynek során azt kellett kipuhatolnia, hogy a portugál katonatisztnek lenne-e kedve Kubába utazni. Pais a tábornokkal Portugáliában találkozott, a nő ugyanis 1974-ben, a „szegfűs forradalom” győzelmét követően, visszaköltözött szülőhazájába.²³ A beszélgetés során Pais bemutatta Kubát és vezetőit Carvalhónak, majd ezt követően konkrétan rákérdezett arra, hogy „Tábornok úr szeretne-e ellátogatni Kubába és személyesen találkozni Fidel Castróval?” Carvalho pedig igennel felelt, ugyanis elmondása szerint már a kezdetektől fogva nyomon követte a Castro-fivérek és Ernesto (Che) Guevara munkásságát, valamint általában véve a kubai forradalom eseményeit, alakulását.²⁴ A pozitív válasz nyomán, a tábornokot a kubai külügyminiszter, Raúl Roa García (1959–1976) hivatalosan is meghívta Havannába, és a július 26-i nemzeti ünnepségre.²⁵

Az MFA legfelsőbb forradalmi tanácsa kezdetben vonakodott attól, hogy engedélyezze Otelo Saraiva de Carvalhónak a kubai utazását, mondván, hogy jelenleg nem aktuális a látogatás. Ennek okaként a Portugáliában ekkor zajló eseményeket, az ún. 1975-ös „forró nyarat” (1975. június–augusztus) jelölték meg, amely során az egész országot érintő sztrájkokra, Lisszabonban Vasco Gonçalves miniszterelnök (1974. július 17.–1975. szeptember 19.) lemondását követelő felvonulásokra, Portugália északi részén pedig kommunista ellenes erőszakos megmozdulásokra került sor.²⁶ Ezért a katonatisztre otthon volt szükség.²⁷ Végül mégis

22 Padilla 2024.

23 Padilla 2024; „Hombre, que currículo!”: Otelo Saraiva de Carvalho recorda dias com Fidel Castro. *Visão* 2016. november 26.

24 „Hombre, que currículo!”: Otelo Saraiva de Carvalho recorda dias com Fidel Castro. *Visão* 2016. november 26.

25 Marinho 1995; Ávila 2024: 12.

26 Varela 2012: 418; A portugál kommunisták a reakciós erők további manőverezési lehetőségeire figyelmeztetnek. *Népszabadság*, 1973. július 22. 3.

27 Marinho 1995.

engedélyezték Carvalhónak az utazást, aki június 20-án nyilvánosan is bejelentette júliusi havannai látogatását.²⁸

A kubai meghívásnak több indoka is lehetett. A legkevésbé reális verzió szerint Havanna a Portugál Kommunista Párt (PCP) megbízásából invitálta meg Carvalhót, azért, hogy Castro megnyerje a tábornokot a PCP-nek. Véleményünk szerint Carvalho tábornok, PCP kérésére való meghívása Kubába egyfelől azért valószínűtlen, mert már 1974 novemberében arról számolt be egy magyar külügyi jelentés, hogy „Portugáliában egyre növekvő érdeklődés nyilvánul meg a kubai tapasztalatok tanulmányozása, politikai személyiségek kölcsönös látogatása iránt”.²⁹ Ezt pedig misem bizonyítja jobban annál, hogy 1975 januárjától kezdődően több portugál delegáció is a szigetországba látogatott. Másfelől, a kubai vezetés is minden bizonnyal kíváncsi volt Carvalho személyére, legalábbis ez derül ki az előbb hivatkozott magyar külügyi jelentésből. Ebben ugyanis Kuba külön kiemeli Carvalho tábornok nevét, mint a hatalmat gyakorló MFA azon ultrabaloldali csoportjának egyik tagját, akik „marxisták [...] és továbbra is a demokratikus folyamat fontosságának biztosítékát jelentik”.³⁰ Ezt a kíváncsiságot erősíti az is, hogy a már említett, május során Portugáliába látogató kubai újságírók is felkeresték Carvalhót, hogy interjút készítsenek vele. Mindezek mellett azt is jelentős fegyvertényként értékelhette Havanna, hogy Carvalho a Kontinentális Operatív Parancsnokság (*Comando Operacional do Continente* – COPCON) vezetőjeként,³¹ Francisco da Costa Gomes köztársasági elnökkel (1974–1976) és Vasco Gonçalves miniszterelnökkel alkották azt a trojkát, amely az ország tényleges irányításáért felelt. Vagyis Carvalho személyében egy portugál felső vezető képviselte a Kuba által preferált politikai irányvonalat. Ennek alapján pedig arra következtethetünk, hogy Havanna fontos tényezőként tekintett a tábornokra és a köréje gyülekező csoportra.

28 Ávila 2024: 13.

29 MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1974. 67. d. 005875/1974 sz. irat. Tárgy: *Kubai vélemény egyes nyugat-európai országokról*. Havanna, 1974. november 14. 4.

30 MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1974. 67. d. 005875/1974 sz. irat. Tárgy: *Kubai vélemény egyes nyugat-európai országokról*. Havanna, 1974. november 14. 3.

31 A COPCON-t még 1974 júliusában António Spínola köztársasági elnök hozta létre az áprilisi forradalom vívmányainak védelme céljából, vezetőjének Otelo Saraiva Carvalhót tették meg, és egyben tábornokká léptették elő.

Így minden bizonnyal a PCP valódi szerepe a látogatásban inkább csak az út megszervezésében való segédkezés lehetett. Tagjai pedig abban bíztak, hogy a Kubában látottak nyomán Carvalho tábornok ismét közeledni fog a párthoz – világít rá Rebeca Ávila tanulmányában.³² A PCP szerepét vizsgáló különböző írások³³ valószínűleg ezt a közreműködést értelmezték úgy, hogy a PCP kérésére hívta meg a kubai vezetés Carvalhót a szigetországba. Szintén félreértésre adhat okot Fidel Castro azon tanácsa, amit Carvalhónak adott a látogatás során, miszerint a tábornok fogadja meg a PCP tanácsait, illetve egyeztessen a pártfőtitkárral, Álvaro Cunhallal.³⁴ Castro ezen javaslatának háttérében meglátásunk szerint az állhatott, hogy a Portugáliában kialakult forradalmi helyzet következtében megjelenő új politikuskok és politikai formációk közül egyedül Cunhalt és pártját ismerte.

Visszatérve Carvalho tábornok kubai meghívásának okaira, a lehetséges indokok között szerepelhetett a szigetország érdeklődése a formálódó új portugál politikai rendszer iránt, amely igen képlékeny volt a szóban forgó időszakban. Portugáliában ugyanis két nagy politikai tömb jött létre: a Spínola-féle konzervatív-polgári demokrácia hívei és a baloldali, szocialista opcióban gondolkodóké.³⁵ Utóbbi ráadásul még további csoportokra bomlott, hisz a Mário Soares vezette Portugál Szocialista Párt (PS) a nyugat-európai szociáldemokráciák (pl. NSZK és Svédország), míg ezzel szemben Vasco Gonçalves, és még inkább a PCP, a kelet-közép-európai (kommunista típusú) népi demokráciák mellett tette le voksát. Néhány kisebb, részben Carvalho köré összegyűlt, ultrabalos csoport pedig a kubai államszocialista modellt vélte követendő példának.³⁶ Noha mikor Carvalho tábornok meghívást kapott Havannából, akkor már nagyjából fél éve a Gonçalves miniszterelnöksége alatt álló baloldali kormány volt hatalmon, ezt megelőzően azonban 1974 őszén, majd később 1975 márciusában Spínola tábornok sikertelen jobboldali puccsot szervezett, s ezek közül a második előidézte a forradalom további balratolódását. Április 1-én megkezdődtek az államosítások, majd ezt követte az 1975-ös

32 Ávila 2024: 12, 13.

33 Marinho 1995; Rafael 2005; Padilla 2024.

34 Marinho 1995.

35 Saraiva 2010: 341.

36 Szilágyi 2015: 123; Manuel 2020: 7.

„forró nyár”, amely még inkább fokozta a kialakult politikai helyzetet, s egyben a baloldali kormány destabilizálódását eredményezte. Kuba pedig minden bizonnyal nyomon követte ezeket az eseményeket, hiszen a Portugáliával való kapcsolatok további alakulásának szempontjából Havannának egyáltalán nem volt mindegy, hogy milyen politikai erő kerül hatalomra az ibér országban.

A meghívás harmadik, s egyben legvalószínűbb oka az afrikai gyarmatok, azon belül is Angola kérdése volt. Az országban továbbra is parázs hangulat uralkodott annak ellenére, hogy 1975 elejére véget érték a küzdelmek, és az év január 15-én aláírt alvori egyezmény értelmében a november 11-i függetlenség kikiáltásáig a három felszabadító mozgalom (Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja – FNLA, Nemzeti Egység Angola Teljes Felszabadításáért – UNITA és az MPLA) koalíciós kormányt hozott létre. Kuba azonban Neto január végi levele nyomán, amelyben az MPLA vezetője katonai és politikai támogatást kért a szigetországtól,³⁷ az egyezmény működésképtelenségére és egy lehetséges belpolitikai konfliktusra figyelmeztetett, s úgy vélte, hogy a szocialista országoknak fel kell készülniük az MPLA megsegítésére.³⁸ Havanna félelme pedig hamarosan be is igazolódott, miután 1975. március 25-én az FNLA felrúgta az alvori egyezménybe foglaltakat és önálló kormányt hozott létre, hogy saját kezébe vegye Angola irányítását.³⁹ Ennek eredményeként pedig súlyos összecsapásokra került sor az afrikai ország három felszabadító mozgalma között. Épp ezért volt fontos a szigetország számára, hogy Portugália miképpen kíván reagálni, illetve milyen megoldást fog találni az így kialakult angolai helyzetre.

Érdemes megjegyezni azt is, hogy Carvalho tábornok a gyarmati háborúk idején őrnagyként Angolában is teljesített szolgálatot, így minden bizonnyal rendelkezett olyan tapasztalatokkal és információkkal az afrikai országról, amik Havanna számára hasznosak lehettek. Az afrikai szál továbbá a portugáloknak is fontos volt, ugyanis úgy vélték, hogy Kuba segítségével egy jobb és szorosabb kapcsolat jöhet létre Portugália és az afrikai felszabadító mozgalmak között.⁴⁰

37 WCDA: *Letter from Neto to Cuban leadership, Dar-es-Salaam*. January 26, 1975.

38 Westad 2005: 227.

39 Marquez 1977: 3–4.

40 Ávila 2024: 5.

Carvalho tábornok Kubában

Otelo Saraiva de Carvalho tábornok július 21-én érkezett meg Kubába kilencnapos látogatására feleségével, gyermekeivel és kíséretével együtt. Utóbbi tagjai voltak Marques Júnior és Diamantino Gertrudes da Silva kapitányok, Ferreira de Carvalho főhadnagy a haditengerésztől, Fernandes őrnagy a légierőtől,⁴¹ Kuba lisszaboni nagykövete Francisco Astray Rodríguez és egy újságíró, João Paulo Diniz. Emellett a vendégeket minden-hová elkísérte José Fernandes Fafe portugál nagykövet.⁴² Az alábbiakban a küldöttség kubai programját kívánjuk összefoglalni röviden.

A látogatás során a delegáció több általános diplomáciai protokoll programon is részt vett. Így többek között ellátogattak a José Martí úttörő-táborba, egy építő brigádhoz, valamint a havannai Forradalmi Múzeumba. Carvalho tábornok a múzeum megtekintését követően az intézmény vendégekönyvébe írta le a kubai forradalom iránti csodálatát és tiszteletét kifejező gondolatait. Ezt követően a küldöttség felkereste Antonio Maceo tábornok mauzóleumát,⁴³ ahol koszorút helyezett el.⁴⁴ Raúl Castro kíséretében a portugál vendégek különböző katonai alakulatokhoz is ellátogattak, mint például a Nyugati Repülődandárhoz, ahol megnézték a légierő hadgyakorlatát, illetve az 1961-es Playa Girón-i invázió során az ellenforradalmárok által használt repülőgépeket. Ezt követően a delegáció az Antonio Maceo Katonai Főiskolán tekintett meg egy, a tiszteletükre rendezett tisztavatást, a kubai Forradalmi Fegyveres Erők (FAR) katonai oktatási központjában egy diplomaosztó ünnepségen vettek részt. Itt felszólalt Abelardo Colomé Ibarra kubai dandárparancsnok, aki a portugál vendégeket és forradalmukat dicsőítette. A látottak nyomán Carvalho megállapította, hogy a kubai tisztek kiképzése teljes körű és rendkívül hatékony.⁴⁵

41 Az őrnagy teljes nevét nem közölte le a *Diário de Lisboa*, illetve a kutatások során sem sikerült rátalálni.

42 Ávila 2024: 13; Otelo em Cuba. *Diário de Lisboa*, 1975. július 21. 2. Fafét 1975. év elején akkreditálták Kubába. Padilla 2024.

43 Antonio Maceo (1845–1896): kubai katonatiszt. Harcolt az 1868–1878-as tízéves háborúban, amely során a katonai ranglétrát végigjárva tábornokká nevezték ki. Később részt vett az 1895–1898-as kubai függetlenségi háborúban is, ahol hősi halált halt. A küzdelmek második évében, Punta Brava környékén egy spanyol hadoszlop rajtaütésének esett áldozatául.

44 Revolução com amor sangue e sacrifício. *Diário de Lisboa*, 1975. július 22. 2.

45 Em Havana, Otelo elogia cadetes cubanos. *Diário de Lisboa*, 1975. július 24. 20.

Carvalho tábornok látogatásának második komponensét a katonai tematikájú szakmai megbeszélések jelentették különböző magas rangú kubai tisztekkel, köztük a Nyugati Hadsereg vezetőjével, Arnaldo Ochoa dandárparancsnokkal. Ezen felül Carvalho személyes eszmecsere-t folytatott „Portugália és Kuba fegyverbarátságáról” a kubai hadsereg főparancsnokával Raúl Castróval.⁴⁶ Továbbá Fidel Castróval egy zártkörű tanácskozáson vett részt, amelyen jelen volt a kubai vezető öccse Raúl is.

Beszéd július 26-a alkalmából

Mielőtt rátérnénk részletesebben is a Carvalho–Castro megbeszélésre, érdemes kiemelni a portugál delegáció kubai látogatásának még egy fontos elemét. Ez a július 26-án Santiago de Cubában, a Moncada laktanya elleni ostrom évfordulója alkalmából megrendezett kubai nemzeti ünnep, amelyen a portugál vendégek is jelen voltak. Havanna ugyanis direkt úgy időzítette Carvalho tábornok meghívását, hogy az a rendezvényt egybeessen. Sőt, Carvalho mint díszvendég, elsőként mondott beszédet az ünnepség alkalmából összegyűlt, mintegy 500 000 ember előtt. Szónoklatában a portugál katonatiszt a Július 26-a Mozgalom⁴⁷ és a Fegyveres Erők Mozgalma közötti hasonlóságokat emelte ki, azt hangsúlyozva, hogy mindkét csoport egy élcsapat, amelyek a szabadságmozgalmak, valamint az elnyomott osztályok támogatói, és az igazságosságért küzdenek, végül pedig győzni fognak ebben a harcban.⁴⁸

Carvalho tábornokot követte Fidel Castro másfél órás beszéde. A kubai vezető először a portugál katonatisztet éltette, akit az 1974-es forradalom hőisének és az MFA egyik kimagasló vezetőjének nevezett. Castro kifejezte továbbá a kubai nép szolidaritását Portugáliával: „[...] a portugál forradalmi mozgalom minden körülmények között számíthat népünk legerősebb és legelszántabb támogatására.”⁴⁹ Majd, a tanulmány címében is olvasható,

46 Ma vitatja meg a portugál belpolitikai helyzetet az MFA közgyűlése. *Népszabadság*, 1975. július 23. 1.

47 Fidel Castro által vezetett, s a Batista-rezsimet megdöntő forradalmi mozgalom, amely nevét a Moncada laktanya elleni sikertelen ostrom dátumáról kapta.

48 Otelo ao povo cubano. *Diário de Lisboa*, 1975. július 28. 2.

49 LANIC: 22nd Anniversary-Assault on Moncada Barracks. 1975. 07. 26.

¡Cuba y Portugal unidos vencerán! („Kuba és Portugália együtt győzni fog!”) felkiáltással zárta szónoklatát a kubai miniszterelnök, amit ezt követően a jelenlévő tömeg is skandálni kezdett. Mindezek mellett Fidel Castro beszédében arra hívta fel a portugál vendég figyelmét, hogy „kemény és nehéz küzdelmet kell vállalnia”,⁵⁰ ugyanis Portugália egy kis ország, amely gazdasági nehézségekkel és nyersanyaghiánnyal küzd az iparosodott Európában, valamint a reakciós erők támadásának is ki van téve. Azt is hozzátette viszont, hogy olyan ember vezetésével, mint Carvalho tábornok, aki nem fél és nem ismer akadályokat, ez a küzdelem sikeres lesz.⁵¹

Fidel Castro beszédében a portugál katonatiszt éltetése vélhetően igen fontos szerepet játszott. Véleményünk szerint ez túlmutat a vendég irányába tett egyszerű protokolláris tiszteletadáson. Hiszen a Carvalho és a Castro-fivérek közötti zártkörű megbeszélésre pont a július 26-i ünnepség után került sor, ennek középpontjában pedig az angolai konfliktus és az abban való lehetséges kubai szerepvállalás állt. Épp emiatt valószínűleg Castro a katonatiszt magasztalásával próbált meg jobb tárgyalási pozíciót teremteni magának. Ezen feltételezésünket erősíti az is, hogy a tábornok látogatása alatt Castro és öccse mindenféle ajándékokkal (egyebek mellett egy pisztollyal és egy AK-47-es típusú gépkarabéllyal) halmozták el Carvalhót, és államfői kitüntetésben is részesítették.⁵² Az is elképzelhető azonban, hogy Fidel Castro valódi szövetségest látott Carvalho személyében, akinek a vezetésével megvalósuló új portugál állam révén egy nyugat-európai szövetségest nyerhetett volna magának Kuba. Ez ugyanis mind a keményvaluta szerzésében, mind pedig az egyoldalú szovjet függőség lazításában igen nagy jelentőséggel bírt volna a szigetország számára.

Ebéd a Castro-fivérekkel

Otelo Saraiva de Carvalho tábornok kubai látogatásának utolsó napján együtt ebédelt a Castro testvérpárral a Havanna melletti Los Cañaverales nevű étteremben, majd az ebédet követően a felek félrevonultak egy zárt-

50 LANIC: *22nd Anniversary-Assault on Moncada Barracks*. 1975. 07. 26.

51 LANIC: *22nd Anniversary-Assault on Moncada Barracks*. 1975. 07. 26.

52 Marinho 1995; Padilla 2024.

körű megbeszélésre. A következőkben az itt elhangzottakat kívánjuk részletesebben is górcső alá venni.

A Castro-fivérek és a Carvalho közötti beszélgetés középpontjában, ahogyan azt már említettük, az angolai helyzet állt. Az afrikai országban az év márciusában kialakult polgárháborús helyzet nyomán Agostinho Neto, a januári megkeresést követően,⁵³ 1975 májusában ismét a kubaiakhoz fordult segítségért, amikor Kongó–Brazzaville-ben Flavio Bravo kubai parancsnokkal találkozott azért, hogy fegyverek szállításáról és más, az MPLA számára nyújtandó támogatások lehetőségéről tárgyaljon.⁵⁴ Az angolai vezető kérését továbbították Fidel Castrónak, aki viszont habozott a döntés meghozatalával. A kubai államférfi ugyanis nem volt teljes mértékig biztos abban, hogy november 11-ét követően a portugál katonák ki fognak vonulni Angolából. Épp ezért Castro, hogy meggyőződjön erről, úgy döntött meghívja Carvalho tábornokot Kubába.⁵⁵

Fidel Castro a beszélgetés során nem titkolta el szándékát Carvalho előtt, miszerint az MPLA-t megsegítő kubai katonák Angolába való küldésének lehetőségéről kíván egyeztetni a katonatiszttel. A kubai vezető arra is rákérdezett, hogy a portugálok milyen álláspontot képviselnek az angolai helyzettel kapcsolatban.⁵⁶ Mindezek mellett Castro egyben ígéretet tett arra, hogy a függetlenség kikiáltása után csakis abban az esetben küld katonákat Angolába, ha ott már nem fognak portugál erők állomásozni.⁵⁷ Erre Carvalho tábornok a következőt válaszolta: „[N]em hiszek abban, hogy a portugál csapatok a függetlenné válás után Angolában maradhatnak, tekintettel Portugália belső helyzetére.”⁵⁸ Konkrétumot azonban ő sem tudott mondani, ezért azt javasolta Castrónak, hogy kezdje meg

53 Kuba ennek a megkeresésnek végül nem tett eleget és nem küldött segítséget az MPLA-nak, noha volt rá tervezete Havannának, de csak az év második felére és 1976-ra vonatkozóan. Ez azonban nem okozott konfliktust Havanna és az MPLA között. A mozgalom ugyanis 1975 elején nem a szigetországra, hanem a Szovjetunióra tekintett fő támogatóként. Az idő előrehaladtával azonban a szovjet katonai segélynyújtás (kiképzőtisztek küldése Angolába) csekélynek bizonyult az MPLA tényleges szükségleteihez képest. Gleijeses 2002: 249, 255.

54 Márquez 1977:3.

55 Marinho 1995.

56 Ávila 2024: 15.

57 A szóban forgó évben több mint 20 000 portugál katona tartózkodott Angolában. Gleijeses 2002: 249.

58 Marinho 1995.

az egységek felkészítését, hozzátéve, hogyha lehet, akkor fekete katonák menjenek Angolába. Ezzel ugyanis rejtve maradhatott volna a kubai jelenlét az országban. A portugál vendég arról is biztosította Castrót, hogy hazatérte után megkérdezi Costa Gomest az Angolában tartózkodó portugál csapatok kivonásáról. Ennek megfelelően Carvalho július 31-én Lisszabonban személyesen kereste fel a portugál köztársasági elnököt, aki csak annyit mondott a tábornoknak, „hogy bízsa rá az ügyet”. A válasz azonban sosem érkezett meg Kubába.⁵⁹ Ennek ellenére a kubaiak a csapatok küldése előtt, 1975 augusztusában, még egyszer egyeztettek a portugál féllel. Havanna meghívására augusztus 18-án egy újabb delegáció érkezett a szigetországba António Alva Rosa Coutinho admirális, Angola egykori portugáliai főbiztos-kormányzójának (1974–1975) vezetésével, akivel Fidel Castro megbeszélést folytatott a kubaiak Angolába való akadálytalan belépéséről. Ezt követően, az év szeptemberében pedig már meg is kapták a vízumokat az első kubaiak.⁶⁰

Carvalho a Castro testvérpárral folytatott megbeszélésen tett kijelentésekor („Havanna kezdje meg a felkészülést csapatainak Angolába küldésére”) még ő maga sem gondolt arra, hogy egy történelmi jelentőségű folyamat közvetett elindítója lesz Angolában. 1975. október 11-én ugyanis megérkezett Kubából az első kontingens az afrikai országba, hogy ott az MPLA mellett harcoljon. November 11-én, a függetlenség kikiáltásának napján már közel 3000 kubai katona állomásozott az országban.⁶¹ Kuba ezt követően egészen 1988-ig aktív résztvevője volt az 1975-ben kezdődő és (kisebb-nagyobb megszakításokkal) egészen 2002-ig elhúzódó angolai polgárháborúnak.

A látogatás külföldi visszhangja

A Szovjetunió kezdetben kiállt a portugál forradalom mellett. Egyfelől szolidaritását fejezte ki újságcikkek formájában, másfelől 1974 és 1975 között körülbelül 45 millió USA dollár értékű támogatást küldött a PCP

59 Marinho 1995; Padilla 2024.

60 Gleijeses 2002: 261.

61 Gleijeses 2002: 265; Marinho 1995.

politikai kampányához.⁶² 1975 nyarán azonban fordulat állt be Moszkva magatartásában és mérsékeltebben viszonyult a forradalomhoz. Beszűntette a PCP patronálását és azt is kijelentette, hogy a KGST nem fogja megsegíteni Portugáliát, úgy ahogyan azt Kubával tette.⁶³ A Szovjetunió álláspontján pedig Carvalho tábornok kubai látogatása sem változtatott semmit, sőt, a szovjet vezetés 1975 nyarán nem csak a saját támogatását vonta meg a PCP-től, hanem a portugáliai kommunistáknak szintén anyagi segítséget nyújtó Csehszlovákiát, és NDK-t is felszólította erre.⁶⁴ Mindezt pedig azzal indokolta, hogy tiszteletben kívánja tartani a hidegháború láthatatlan politikai térképét.⁶⁵ Vagyis Moszkvának nem volt célja az, hogy létrejöjjön egy „dél-európai Kuba”.⁶⁶ Ennek az oka abban keresendő, hogy a szóban forgó év nyarán a Szovjetunió az ún. helsinki folyamatok megindulásában, azaz Nyugat- és Kelet-Európa egymáshoz való közeledésében volt érdekelt. Mindez pedig 1975. július 30-án vette kezdetét, a Helsinkiben megrendezett Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) tanácskozásával, ahol többek között az ellentétek békés megoldása mellett foglaltak álláspontot a résztvevők.

Portugália a forradalom után javítani tudta kapcsolatait és imázsát a nyugati világban, az USA-t mégis gyanakodással töltötte el a mediterrán ország belpolitikai helyzetének alakulása, főleg azt követően, hogy Vasco Gonçalves miniszterelnöki székbe kerülésével az ideiglenes kormányban több kommunista politikus is helyet kapott (pl. Álvaro Cunhal⁶⁷ mint tárca nélküli miniszter). A folyamatokat úgy értékelte Washington, hogy a hatalmat gyakorló portugál vezetőknek van egy külsős „titkos tanácsadója, aki arra tanítja őket [mármint a portugál vezetőket – K. S.], hogy miként lehet kommunista diktatúrát ráerőltetni a lakosságra”.⁶⁸

62 Story 1976: 425, 429; Szobi 2017: 680.

63 Szilágyi 2015: 124. Kuba 1972. július 12-én felvételt nyert a KGST-be és így a szigetország nyomott áron jutott hozzá tartós fogyasztási cikkekhez, emellett gyárak és feldolgozó üzemek építésében is jelentős segítséget kapott a többi tagországtól. Bővebben lásd: Anderle 2004: 146, 154, 197.

64 Szobi 2017: 678, 679; Wagner 2006: 87, 86.

65 Padilla 2024.

66 Szilágyi 2015: 124.

67 Álvaro Cunhal (1913–2005): portugál kommunista politikus, a kommunista párt (PCP) főtitkára volt 1961 és 1992 között.

68 CIA FOIA: *Portugal: The Cuban Connection*, 12 August 1975.

Ezt a gyanakvást pedig csak tovább mélyítette Carvalho tábornok kubai útja. Ennek nyomán ugyanis az Egyesült Államok úgy vélte, hogy az a bizonyos titkos tanácsadó nem más, mint Fidel Castro. Carvalho pedig azért ment Kubába, hogy ott instrukciókat kapjon a szigetország miniszterelnökétől. A *The Washington Post* pedig úgy értékelte, hogy Carvalho tábornok ezeket a tanácsokat a Castro-fivérekkel való zártkörű megbeszélésen kapta, ahol az újság szerint „a kubai diktátor hangsúlyozta, hogy a portugáloknak el kell kerülniük Allende hibáját,”⁶⁹ valamint, hogy „a sajtót el kell hallgattatni, az ellenzékét meg kell félemlíteni és a lakosságot meg kell regulálni”.⁷⁰ A cikk azonban az idézett kijelentések pontos forrását nem jelölte meg. A kutatás során sem akadtunk annak nyomára, hogy ezen a beszélgetésen a felek között konkrétan sor került volna hatalomtechnikai kérdések megvitatására.

Carvalho tábornoknak azonban mind a Havannába való elutazása előtt, mind pedig hazatérését követően a *Diário de Lisboa*-nak adott interjúiban voltak olyan kijelentései, melyek alapján nem ok nélkül feltételezte Washington azt, hogy a tábornok taktikai konzultációt is folytathatott Fidel Castróval. Például a szigetországba indulása előtt Carvalho a következőt mondta: „nagyon nyitott szemmel és füllel megyek, hogy a megszerzett tapasztalatokat később környezetünkön alkalmazhassuk, ösztönözhessem forradalmunkat.”⁷¹ Hazatérésekor a portugál katonatiszt arról számolt be, hogy „kellemes emlékekkel tért vissza Kubából” és abban bízik, hogy az ott látottakat, tapasztaltakat át tudják ültetni a portugál forradalomba.⁷²

A fent idézett két Carvalho-kijelentésből valóban az olvasható ki, hogy a tábornok érdeklődött a kubai „praktikák” iránt, bár ez véleményünk szerint sokkal inkább a társadalmi rendszer és az új gazdasági modell felépítésére vonatkozhatott, mintsem a Portugáliát irányító MFA politikai hatalmának a megtartására. Hiszen Carvalho kubai látogatása idején Portugáliában agrárreform, kollektivizálások, államosítások és a munkásréteg érdekeit előtérbe helyező szociális átalakítások voltak

69 CIA FOIA: *Portugal: The Cuban Connection*, 12 August 1975. Allende és kormánya egy jobboldali katonai puccs áldozata lett 1973-ban.

70 CIA FOIA: *Portugal: The Cuban Connection*, 12 August 1975.

71 Otelo em Cuba. *Diário de Lisboa*, 1975. július 21. 2.

72 Agora na agenda de Otelo. *Diário de Lisboa*, 1975. július 30. 1.

folyamatban.⁷³ Viszont itt kell megjegyezni azt, hogy Carvalho hazatérését követően olyan kemény és merész megnyilvánulásokat is tett a portugál forradalom eseményeinek további folytatásával kapcsolatban, ami csakugyan gyanússá tehetette a havannai találkozó célját az USA számára. Erre azonban a látogatás eredményeit vizsgáló részben kívánunk részletesebben kitérni.

A kubai tanácsadói szerepkört azonban az USA nem a szigetország magánakciójaként értékelte, hanem egy a háttérben meghúzódó moszkvai szálként, úgy gondolván, hogy „a szovjetek a kubaiakat használják fel a portugáliai események manipulálására”.⁷⁴ Ez utóbbi észak-amerikai elképzelés azonban fals volt, hisz ahogyan azt már a fentiekben a szovjetek álláspontjával kapcsolatban kifejtettük Moszkva éppen, hogy nem kívánt belefolyni a dél-európai ország politikai eseményeibe és ugyanerre utasította szövetségeseit, így minden bizonnyal Kubát is.

Az Egyesült Államok valódi félelmének háttérében sokkal inkább Portugália NATO tagsága állt, ezáltal ugyanis az ibériai ország hozzáfért NATO-kódokhoz és dokumentumokhoz, emellett Lisszabont folyamatosan tájékoztatták a szövetség stratégiájáról és taktikájáról. Washington úgy vélte, hogy a Kubába való portugál katonai látogatás(ok) célja az volt, hogy Castrónak a szóban forgó kódokról és dokumentumokról, valamint a szövetséggel kapcsolatos egyéb katonai titkokról információkat adjanak át. Az amerikai hírszerzés szerint Havanna kíváncsi volt „az USA haditengerészetének Karib-térségi műveleteire”,⁷⁵ egészen pontosan „a Kuba közelében évente megrendezett Operations Springboard-ra”.⁷⁶ Éppen ezért a NATO vezetése megváltoztatta a kódokat és „elvágták az érzékeny információkat Lisszabontól”.⁷⁷ Sőt mi több, arra kérték meg Portugáliát, hogy átmenetileg tartsa távol képviselőit a stratégiai fontosságú ülésektől.⁷⁸ Az Egyesült Államok gyanakvásának és aggodalmának megalapozottsága a kubai (és portugál) szándékokkal kapcsolatban eddig még nem nyert hitelt érdemlő bizonyítást.

73 Szilágyi 2015: 123.

74 CIA FOIA: *Portugal: The Cuban Connection*, 12 August 1975.

75 CIA FOIA: *Cuban Unit Pumps Lisbon on NATO*, 28 August 1975.

76 CIA FOIA: *Cuban Unit Pumps Lisbon on NATO*, 28 August 1975.

77 CIA FOIA: *Cuban Unit Pumps Lisbon on NATO*, 28 August 1975.

78 Harsányi 2006: 353.

A hazatérés és a látogatás eredményei

Otelo Saraiva de Carvalho tábornok 1975. július 30-án tért vissza Portugáliába. Lisszabonban óriási kíváncsisággal fogadták a katonatisztet, s az újságíróknak a reptér sajtótermében nyilatkozott a kubai tapasztalatairól, miszerint arra jött rá, hogy „érdemes magunkat feláldozni a szocializmusért”⁷⁹ valamint, „valóban megéri építeni szocializmust”.⁸⁰ Mindezek mellett a tábornok arról is beszámolt, hogy Kubában a forradalmi folyamat egy olyan társadalmat alakított ki „amely nagyon hasonló ahhoz, amit mi akarunk”.⁸¹ Hozzátette, hogy ha ezt a céljukat el szeretnék érni, fel kell számolni a portugál baloldal megosztottságát és össze kell fogni, ugyanis enélkül lehetetlen az új társadalom felépítése.⁸² A portugál katonatiszt azt is kijelentette a sajtótájékoztatón, hogy „az MFA és a fegyveres erők, készek nagyon keményen fellépni, és elnyomni azokat, akik szembe fordulnak a forradalommal”.⁸³ Ehhez hozzá tette azt is, hogy „egyre lehetetlenebbé válik a szocialista forradalom teljesen békés úton történő megvívása”.⁸⁴ Ez utóbbi kijelentés pedig igencsak egybecseng a kubai forradalmi gondolattal, azon belül is a guevarai elképzelésekkel, miszerint a forradalmat csak fegyveresen lehet győzelemre vinni. Ezek a kijelentések pedig elég okokat adtak arra, hogy a *Washington Post* újságírója úgy vélje, a Carvalho és a Castro-fivérek között lezajlott titkos tárgyalásokon a portugál tábornok hatalom- és forradalom-technikai tanácsokat kapott.

Carvalho a hangzatos reptéri sajtótájékoztatójában tett kijelentéseket követően, s a Kubában látottakon felbuzdulva, mintegy saját kezébe vette a forradalom balratolódásának további alakulását. A baloldal egységesítése érdekében több kisebb ultrabaloldali csoporttal összefogva 1975 augusztusában meghirdette a „néphatalom demokráciája” modellt. A program lényege az volt, hogy a szocializmus megvalósításához a vidéken már létrejött falusi, üzemi és kerületi tanácsoknak a néphatalom

79 Agora na agenda de Otelo. *Diário de Lisboa*, 1975. július 30. 1.

80 Agora na agenda de Otelo. *Diário de Lisboa*, 1975. július 30. 1.

81 Agora na agenda de Otelo. *Diário de Lisboa*, 1975. július 30. 1.

82 Agora na agenda de Otelo. *Diário de Lisboa*, 1975. július 30. 1.

83 Carvalho tábornok hazaérkezett Kubából. *Népszabadság*, 1975. július 31. 5.

84 A portugál forradalom védelmében az MFA kész keményen fellépni. *Magyar Nemzet*, 1975. július 31. 3.

valódi szerveivé kellett volna válniuk.⁸⁵ Vagyis az ország tényleges irányítását a nép kezébe kell adni a felülről szerveződő politikai pártokkal és kormányokkal szemben. Mindez azonban nem járt sikerrel, ugyanis 1975. szeptember 19-én a köztársasági elnök lemondatta Vasco Gonçalves miniszterelnököt és az MFA mérsékeltebb szárnyához tartozó José Baptista Pinheiro de Azevedo admirális vezetésével (1975–1976) megalakult a VI. ideiglenes kormány, amely megkezdte a visszatérést a nyugat-európai politikai mintákhoz.⁸⁶ Erre válaszul 1975. november 25-én Carvalho vezetésével egy szélsőbaloldali katonai puccs vette kezdetét, ami sikertelenül végződött, Carvalhót pedig lefokozták és bebörtönözték.⁸⁷ Végezetül érdemes kiemelni a november 25-i eseményekkel kapcsolatban Fidel Castro véleményét is, aki 1977-ben úgy nyilatkozott az eseményekről, hogy Carvalho tábornok cserben hagyta őt, és nagyot csalódott benne. A kubai vezető szerint Carvalho a puccskísérletével nem a baloldali egységet erősítette meg, hanem a Gonçalves-kormányt kihívó erők mellé csatlakozott.⁸⁸

Összegzés

Összességében tehát megállapítható, hogy Otelo Saraiva de Carvalho tábornok meghívása Havannába kubai érdekeket szolgált. A szigetország vezetésének a célja ezzel ugyanis az volt, hogy információkat szerezzen a tábornoktól az Angolában tartózkodó portugál katonák további sorsáról, valamint arról, hogy az afrikai országban kialakult polgárháborús helyzetbe való esetleges kubai beavatkozásra miképpen reagálna Portugália kormánya. Ezen felül Carvalho kubai útja történelmi jelentőséggel is bírt. Hisz azzal, hogy a Castro-fivérekkel folytatott titkos megbeszélésen javaslatot tett a kubai csapatok felkészítésére egy angolai misszióhoz, a portugál katonatiszt egy olyan esemény katalizátorává vált, amely a hidegháború során, a vietnámi háborút követően, az egyik legnagyobb katonai intervenciót eredményezte. A szigetország ugyanis 1975 és 1988 között több tízezer katonát, egészségügyi- és más szakembert, valamint

85 Szilágyi 2015: 124.

86 Harsányi 2006: 353.

87 Szilágyi 2015: 120; Story 1976: 429.

88 Padilla: 2024.

rengeteg felszerelést küldött Angolába annak érdekében, hogy megsegítse az MPLA-t az afrikai országban dúló polgárháborúban.

Források

Central Intelligence Agency Freedom of Information Act Electronic Reading Room (CIA FOIA)

Portugal: The Cuban Connection. 12 August 1975. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP77M00144R000300090053-5.pdf> – utolsó letöltés: 2024. február 10.

Cuban Unit Pumps Lisbon on NATO. 28 August 1975. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP88-01315R000300560030-8.pdf> – utolsó letöltés: 2024. április 20.

Latin American Network Information Center (LANIC)

22nd Anniversary-Assault on Moncada Barracks. 1975.07.26. <http://lanic.utexas.edu/project/castro/db/1987/19870726-1.html> – utolsó letöltés: 2025. március 30.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OLXIX-J-1-j Kuba, 1974. 67. d. 005875/1974 sz. irat. Tárgy: *Kubai vélemény egyes nyugat-európai országokról*. Havanna, 1974. november 14.

MNL OL XIX-J-1-j Kuba, 1976. 83. d. 00714. sz. irat. Tárgy: *Spanyol-Kubai, Portugál-Kubai kapcsolatok*. Havanna, 1976. január 15.

Wilson Center Digital Archive, Washington (WCDA)

Letter from Neto to Cuban leadership, Dar-es-Salaam. January 26, 1975. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/88607/download> – utolsó letöltés: 2025. március 30.

República Portuguesa Foreign Affairs. *Diplomatic Portal*. <https://portaldiplomatico.mne.gov.pt/en/bilateral-relations/general-countries/cuba> – utolsó letöltés: 2024. február 17.

Cuba y Portugal celebran 104 aniversario de relaciones diplomáticas. *Representaciones Diplomáticas de Cuba en el Exterior*. <https://misiones.cubaminrex>.

cu/es/articulo/cuba-y-portugal-celebran-104-aniversario-de-relaciones-diplomaticas – utolsó letöltés: 2024. április 16.

Marquez, Gabriel Garcia 1977: *Operación Carlota (sobre Cuba y Angola)*. <https://dispensario22.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/05/operacion-carlota-gesta-cubana-en-angola-g-garcc3ada-mc3a1rquez.pdf> – utolsó letöltés: 2025. március 25.

“Hombre, que currículo!”: Oteló Saraiva de Carvalho recorda dias com Fidel Castro. *Visão* 2016. november 26. <https://visao.pt/visaohistoria/2016-11-29-fra-ternalmente-fidel/> – utolsó letöltés: 2024. február 17.

Diário de Lisboa, 1975.

Magyar Nemzet, 1975.

Népszabadság, 1973, 1974, 1975.

Hivatkozott irodalom

Anderle Ádám 2004: *Kuba története*. Szeged.

Ávila, Rebeca 2024: Fazer a revolução entre cravos e charutos: Cuba na transição democrática em Portugal (1974-1975). *Lusotopie*, (23) 1-2. 1–32. <https://doi.org/10.4000/13e4v>

Ferreira Gomes, Nancy – Costa Leite, Isabel 2017: Portugal no período 1974-1978: A influência Cubana e a América Latina como nova orientação na política externa Portuguesa. *Revista Electrónica Iberoamericana*, (11) 2. 1–13. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6501033> – utolsó letöltés: 2024. április 21.

Gleijeses, Piero 2002: *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976*. Chapel Hill – London.

Harsányi Iván 2006: Portugália. In: Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet. I. Európa*. Budapest, 347–356.

Manuel, Paul Christopher 2010: Portuguese Exceptionalism and the Return to Europe: the 25 April 1974 Coup and Democratization, 1974-2010. *Center for European Studies Working Paper Series*, 175. 1–22. https://ces.fas.harvard.edu/uploads/files/Working-Papers-Archives/CES_175.pdf – utolsó letöltés: 2024. április 21.

- Marinho, Luis 1995: Otelo S. De Carvalho. Otelo e Fidel Castro: A conversa secreta. *Visão*, 19 de Outubro. <https://sites.google.com/site/pequenashistorietas/personalidades/otelo-s-de-carvalho> – utolsó letöltés: 2024. április 20.
- Moita, Luis – Valença, Luís – Pereira, Paula 2019: *Estudo da estrutura diplomática Portuguesa*. Universidade Autónoma de Lisboa. <https://doi.org/10.26619/978-989-8191-97-7> – utolsó letöltés: 2024. április 20.
- Paczensky, Gert V. 1974:és jöttek a fehérek. A gyarmatosítás fél évezrede. Budapest.
- Padilla, Fernando Camacho 2024: La trascendencia de la guerra colonial y el golpe de Estado del 25 de abril de 1974 en las relaciones entre Cuba y Portugal (1959-1975). *Relaciones Internacionales* (33) 67. <https://doi.org/10.24215/23142766e199>
- Rafael, Armando 2005: Otelo em Cuba a pedido do PCP. *Diário de Notícias*, július 31. <https://www.dn.pt/i/618100.html/> – utolsó letöltés: 2024. április 21.
- Saraiva, José Hermano 2010: *Portugália rövid története*. Budapest.
- Story, Jonathan 1976: Portugal's Revolution of Carnations: Patterns of Change and Continuity. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, (52) 3. 417–433.
- Szilágyi Ágnes Judit 2023: Portugál pillantások a vasfüggöny mögé 1974 előtt és után. *Múltunk – Politikátörténeti Folyóirat*, 2. 4 –29.
- Szilágyi István 2015: *Portugália a huszadik században*. Budapest.
- Szobi, Pavel 2017: From Enemies to Allies? Portugal's Carnation Revolution and Czechoslovakia, 1968–1989. *Contemporary European History*, (4) 26. 669–690. <https://doi.org/10.1017/S0960777317000376>
- Varela, Raquel 2012: “One, two, three MFA”: the rise and fall of Portugal's Armed Forces Movement (MFA). *Revista Brasileira de História*, (32) 63. 407–430.
- Wagner, Tilo 2006: Portugal e a RDA durante a «Revolução dos Cravos». *Relações internacionais*, (11). 79–89.
- Westad, Odd Arne 2005: *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. New York.